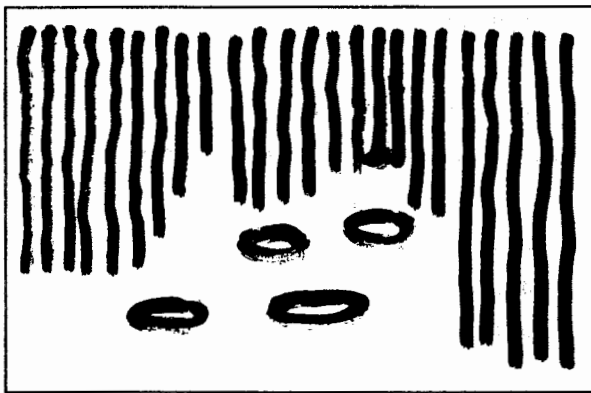

งานวิจัย

สื่อมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

สังคมไทยปัจจุบันประสบกับวิกฤตการณ์หลายประการ เช่น วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์ทางการเมือง และวิกฤตการณ์เกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๒) วิกฤตการณ์ดังกล่าวนี้ มีสาเหตุมาจากแรงกดดันภายใน และพลังบีบบังคับจากภายนอก วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม นอกจากจะเป็นผลของสาเหตุอย่างอื่นแล้ว ในตัวมันเองก็ถือได้ว่าเป็นเหตุผลักดันให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาในสังคมอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น ผลกระทบที่ได้รับจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจก็คือ ความยากจน ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาการว่างงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าเศรษฐกิจไม่ได้รับการฟื้นฟูให้มีความมั่นคง และเจริญก้าวหน้า อาจส่งผลต่อสังคมด้านอื่นๆ อีกหลายด้าน อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์ในสังคมนั้นพิจารณาได้ว่าเป็นกระบวนการ

การที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมก็ได้ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลในสังคมมีทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและส่งผลให้เกิดทัศนคติใหม่ ซึ่งอาจจะมี ความขัดแย้งกับสิ่งที่ได้รับการตีความหมายในเชิงคุณค่า ซึ่งปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายในสังคม เช่น การเปลี่ยนความเชื่อในคุณค่าของหลักศีลธรรมทางศาสนาที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาในอดีต โดยอาจจะมองศาสนาว่าไม่มีความหมายแต่ประการใดต่อชีวิตและสังคม จนในที่สุดจะไม่เชื่อคำสอนทางศีลธรรม ไม่เคารพในศาสนบุคคลที่เป็นนักบวช และไม่ให้ความสำคัญแก่ศาสนพิธี เป็นต้น ดังปรากฏในรูปของวิกฤตศรัทธาทางพระพุทธศาสนา

สื่อมวลชนเป็นองค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสูงมากในสังคมปัจจุบัน จนทำให้สังคมปัจจุบันได้รับการเรียกใหม่ว่าเป็นสังคมแห่งการสื่อสาร ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและทางวิทยาศาสตร์ เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพกว้างไกล และแทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตของบุคคลปัจจุบันมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นบุคคลในยุคปัจจุบัน จึงมีการบริโภคข่าวสารต่างๆ ที่ปรากฏทางสื่ออย่างแพร่หลาย แม้กระทั่งในถิ่นที่ห่างไกลจากความเจริญก้าวหน้าแบบสมัยใหม่ ก็ได้รับข่าวสารเช่นเดียวกับบุคคลที่อยู่ในสังคมพัฒนา จากการที่สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลกว้างขวางเช่นนี้ จึงทำให้บุคคลจำนวนมากในสังคมถูกครอบงำในด้านทัศนคติ ค่านิยม

และความเชื่อต่างๆ ซึ่งมักจะคล้อยตามสิ่งที่ปรากฏออกมาในสื่อเป็นส่วนใหญ่อีสารมวชนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในสังคมปัจจุบัน คือ สื่อประเภทสิ่งตีพิมพ์ (หนังสือพิมพ์) สื่อทางตาและเสียง (โทรทัศน์) และสื่อทางเสียง (วิทยุ)

สื่อเหล่านี้มีบทบาทในการนำข่าวที่เกิดขึ้นมาเผยแพร่สู่สาธารณชน ในบรรดาสื่อเหล่านี้สื่อประเภทสิ่งตีพิมพ์ดูเหมือนจะได้รับความนิยมอ่านในระดับสูงสุด โดยมีการขยายตัวออกมาอย่างกว้างขวางว่ามีจำนวนพิมพ์สูงขึ้น มีสิ่งพิมพ์เล่มใหม่ๆ ออกมาเป็นประจำ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร และนิตยสารต่างๆ เป็นต้น สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ประจำวัน เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อประเภทเดียวกันแบบอื่นดูเหมือนจะได้รับความนิยมสูงสุด และมักจะเสนอข่าวที่มีลักษณะรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นประจำวันทั้งเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ อาชญากรรม การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม

ช่วง ๓-๔ ปีที่ผ่านมา สื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ได้เสนอข่าวการประพาศมิชชอบตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างครึกโครมและต่อเนื่องเป็นเวลานาน เช่นกรณีการเสนอข่าวการล่วงละเมิดศีลข้อเสพเมณกับมาตุคามจนต้องอาบัติปาราชิก และขาดจากความเป็นพระภิกษุของพระยันตระ ในระหว่างปี ๒๕๓๘-๒๕๓๙ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด : ๒๕๓๘-๒๕๓๙ หน้า ๑) ซึ่งเสนอติดต่อกันนานเป็นปี และก็มีกรณีของพระนิกร และพระภาวนาพุทโธ ซึ่งถูกกล่าวหาว่าต้องอาบัติปาราชิกเช่นเดียวกัน และที่เป็นข่าวครึกโครมที่สุดมีผลกระทบเทือนต่อศรัทธาของชาวพุทธมากไม่แพ้กันก็คือ กรณีอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย (เผด็จ ธัมมชโย) และเอกสารคำสอนของสำนักวัดพระธรรมกายซึ่งได้เผยแพร่เมื่อปลายปี ๒๕๔๑ มีเนื้อหาที่ปราชญ์ทางพุทธศาสนาคณสำคัญของไทยท่านหนึ่งกล่าว

ว่าก่อให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดสับสนแก่ประชาชนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาถึงขั้นทำให้พระศาสนาสิ้นคลอนได้ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๒ หน้าคำปรารภ) ขณะเดียวกันสื่อสารมวชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ก็ได้ขุดคุ้ยเบื้องหลังความผิดปกติและความไม่ถูกต้องหลายประการของสำนักวัดพระธรรมกายแห่งนี้ การเสนอข่าวทำนองลบต้อสำนักแห่งนี้ได้เสนอติดต่อกันเป็นเวลายาวนานถึง ๒ ปี (ดูข่าวสด ๒๕๔๑-๒๕๔๒ และหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ในช่วงเดียวกัน)

นอกจากนี้เมื่อปี ๒๕๔๓ สื่อสารมวลชนก็ได้เสนอข่าวพระภิกษุระดับพระราชคณะ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะเขตหนึ่งของกรุงเทพมหานครในเชิงลบติดต่อกันเป็นเวลาหลายวัน ฐานแต่งกายเลียนแบบฆราวาส สวมวิกผม ไปดื่มเหล้าในสถานเริงรมย์ รวมทั้งข่าวอดีตพระครูเจ้าคณะตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีแต่งกายเลียนแบบทหารบกยศพันเอก ขับรถเก๋งไปค้างแรมที่บ้านหลังหนึ่งโดยมีสตรีสาวมาค้างแรมด้วย โดยผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่องหนึ่งถ่ายภาพจับได้พร้อมกับตำรวจจับกุมและจับสึก และเป็นข่าวฉาวโชตธสถาบันพระพุทธศาสนาด้วย และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (๒๕๔๓ : ๑๐) ได้สรุปข่าวพระอลัชชีในวงการคณะสงฆ์เมืองไทย ๑๐ อลัชชีที่ประพาศผิดพระธรรมวินัยอย่างรุนแรง จนขาดจากความเป็นพระสงฆ์และมีผลทำให้วงการคณะสงฆ์และพุทธบริษัทในเมืองไทยมีความสั่นสะเทือนและเศร้าสลด อลัชชีทั้ง ๑๐ ได้รับการตั้งชื่อตามหน้าหนังสือพิมพ์ดังนี้ ไล้นตุ้ย ไล้นมาเพีย ไล้นคาเฟ ไล้นศิลาเมณี ไล้นเดอะบิช ไล้นเสธ ไล้นเช็กซิโฟน ไล้นเผ่า ๗๖ ยังแจ้ว ไล้นหลุดโลก และสุดท้ายแม้ไม่ใช่พระสงฆ์แต่ก็มีพฤติกรรมเลียนแบบพระสงฆ์คือไล้นเปรตภู การที่สื่อมวลชนเสนอข่าวในเชิงลบของพระสงฆ์ เป็นเวลานานติดต่อกันหลายปีเช่นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นสาเหตุให้

บุคคลเสื่อมศรัทธาหรือเกิดวิกฤตศรัทธาต่อพระสงฆ์และ
อาจโยงไปถึงความเชื่อในหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา
หากเป็นเช่นนั้นก็จะเกิดกระทบต่อสังคม ทำให้บุคคลใน
สังคมไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสนา ไม่มีศรัทธาใน
ความดีและความชั่ว ไม่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดี
งามของสังคม และสร้างความเดือดร้อนแก่กันและกันใน
สังคม โดยมุ่งเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญดังที่เป็น
ข่าวออกมาตามหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนประเภท
อื่นๆ เป็นประจำ การที่สังคมมีปัญหาอาจจะเป็นเพราะผู้คน
ในสังคมไม่เชื่อหลักศีลธรรมของพระศาสนาก็ได้ ซึ่งอาจจะ
เป็นเพราะสื่อมวลชนเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบ
เป็นประจำ จึงทำให้ผู้คนเมินเฉยต่อหลักศีลธรรม ด้วยเหตุนี้
ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลกระทบจากการเสนอข่าวของ
สื่อมวลชนที่มีต่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาว่ามีในระดับสูง
หรือต่ำเพียงใด และเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่การเสนอ
ข่าวของสื่อมวลชนมีสหสัมพันธ์กับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธ
ศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาลักษณะความเชื่อและสาเหตุให้เกิดความ
เชื่อในพระพุทธศาสนาของคนไทย
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับวิกฤต
ศรัทธาในพระพุทธศาสนาตามความคิดเห็นของคนไทย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างศรัทธาของประชาชน
ต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัยและขอบเขตของการวิจัย

ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย มีดังต่อไปนี้

๑. กำหนดพื้นฐานสำหรับการศึกษา และกำหนดกลุ่ม
ประชากรสำหรับศึกษา และสำหรับเก็บข้อมูล

๒. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล ซึ่งในที่นี้จะใช้แบบ
สอบถามที่สร้างขึ้นมาส่งไปให้กลุ่มประชากรตัวอย่างที่
เลือกสำหรับการศึกษา ทำการกรอกรายละเอียดตามข้อ
ความในแบบสอบถาม และบางแห่งใช้วิธีการสัมภาษณ์
ประชากรตัวอย่าง

๓. ศึกษาแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธ
ศาสนา เพื่อประมวลแนวทางในการจะพัฒนาศรัทธาใน
พระพุทธศาสนาให้มั่นคงสำหรับประชาชน

๔. ทบทวนวรรณกรรมและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง
แล้วนำเนื้อหาที่สัมพันธ์กับงานวิจัยมาประกอบการ
พิจารณา

๕. นำข้อมูลที่ได้รับมาแยกประเภท จำแนกตามข้อมูล
เบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรกลุ่มตัวอย่าง และทำการ
วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน
มาตรฐาน ค่า T-Test และค่า Chi-square ประกอบการ
วิเคราะห์

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย พระภิกษุ
สามเณร และฆราวาส ในเขตกรุงเทพมหานครและ
ปริมณฑล และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมกัน
ประมาณ ๕๐๐ คน

เหตุผลสำหรับการเลือกประชากรในสองพื้นที่ คือ ในเขต
กรุงเทพมหานครกับปริมณฑลและในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือนั้น ก็เพื่อจะเปรียบเทียบกลุ่มประชากรที่มีพื้นที่ภูมิ
ลำนานต่างกันว่าจะมีความเชื่อและความคิดเห็นเกี่ยวกับ

บุคลากรโดยเฉพาะนักบวชในพระพุทธศาสนาจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชนต่างกันอย่างไรหรือไม่

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เลือกจังหวัดขอนแก่นเป็นตัวแทนของจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และจังหวัดสุรินทร์เป็นตัวแทนของจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทั้งสองจังหวัดนี้มีประชากรที่มีวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างกันบ้าง เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียมและประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งสำหรับบรรพชิตและสำหรับคฤหัสถ์ตั้งอยู่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาและการอบรมแก่ประชาชนทั้งทางโลกและทางธรรมะ

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสารหรือข้อความจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผ่านสื่อหรือช่องทางในการนำสารจนทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจสารหรือข้อความที่ถ่ายทอดนั้น และมีปฏิกิริยาตอบสนองไปยังผู้ส่งสาร **การสื่อสารมวลชน** หมายถึง กระบวนการที่สารหรือข้อความถูกส่งไปยังสาธารณชนจำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในเวลารวดเร็วหรือในเวลาพร้อมๆ กันโดยผ่านสื่อมวลชนคือ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น **สื่อมวลชน** หมายถึง ช่องทางที่นำมาใช้สำหรับการสื่อสารเพื่อมวลชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ **สื่อสารมวลชน** หมายถึง กระบวนการที่องค์การที่สลับซับซ้อนในสังคมผลิตข่าวสารและถ่ายทอดข่าวสารสำหรับสาธารณชนโดยมุ่งส่งไปยังมวลชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกัน และกระจายอยู่ทั่วไป

วิกฤต หมายถึง ชั้นอันตราย หรือชั้นที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะแตกหัก **ศรัทธา** หมายถึง ความเชื่อความเลื่อมใส ในที่นี้หมายถึงความเชื่อความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนาหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้รับการรวบรวมโดยพระสาวกที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มีการสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ได้รับการประพฤติปฏิบัติตาม ก่อให้เกิดศีลปะวัตรธรรม และอารยธรรมสำคัญของโลก จนกลายเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมปัจจุบัน **ผลกระทบ** หมายถึง อิทธิพลหรือผลที่เกิดขึ้นต่อสถาบันพระพุทธศาสนาจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชน ซึ่งทำให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสั่นคลอนไม่มั่นคงและสับสน **วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา** หมายถึง ลักษณะความเชื่อและความเลื่อมใสที่อยู่ระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งความคงอยู่และความเสื่อมถอยแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาอันเป็นผลมาจากการเสนอข่าวสารในเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยสื่อสารมวลชนและหากปล่อยทิ้งไว้อาจทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมหายไปจากสังคมไทยก็ได้ในที่สุด

สถาบันพระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดระบบความเชื่อและการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอันประกอบด้วยพิธีกรรม หลักศีลธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ซึ่งมีการจัดและปฏิบัติตามอย่างเป็นระบบ และมีบทบาทหน้าที่ทั้งในระดับบุคคลและสังคม **ความรู้ความเข้าใจ** หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนว่าด้วยพระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งสถาบันพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อสารมวลชน

ผลกระทบของสื่อสารมวลชน สามารถวิเคราะห์ได้ตามรูปแบบต่อไปนี้ ก. ผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของบุคคล ข. ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล ค. ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมในอนาคต

ผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของบุคคล ผลกระทบทางด้านนี้สามารถแยกอธิบายได้ภายใต้หัวข้อย่อย ดังต่อไปนี้ ๑. ผลในการขัดเกลาทักษะสังคม ๒. ผลในการปลูกฝังความรู้สึกต่อสิ่งที่แท้จริง ๓. ผลกระทบของการโฆษณาที่มีต่อเด็ก ๔. ผลที่มีต่อการพิจารณาดำเนินการกับปัญหาหรือประเด็นต่างๆ ๕. ผลที่มีต่อการพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจ

ผลในการขัดเกลาทักษะสังคม ข้อนี้ได้กล่าวมาแล้วในตอนแรกๆ ซึ่งการขัดเกลาทักษะสังคมนี้ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการที่บุคคลได้เข้ามายอมรับพฤติกรรมและค่านิยมของกลุ่ม เป็นที่ยอมรับกันว่าสื่อต่างๆ มีบทบาทสูงมากในการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และความรู้บางอย่างของบุคคล ตัวอย่างเช่น โทรทัศน์เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่บทบาทสูงในการถ่ายทอดข้อมูลและความเชื่อจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โทรทัศน์มีอิทธิพลสูงมากในการให้ค่านิยม ความรู้ และความเชื่อโดยเฉพาะแก่เด็กๆ โทรทัศน์มีอยู่ในเกือบทุกครัวเรือนของสังคมไทย เพราะฉะนั้นโทรทัศน์จึงถือว่าเป็นอย่างหนึ่งของการขัดเกลาทักษะสังคม จริงอยู่ในการขัดเกลาทักษะสังคมนี้มีสื่ออย่างอื่นด้วย เช่น สื่อบุคคล (บิดามารดา เพื่อน ญาติ) และองค์กร (โรงเรียน) รวมทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคล (Bryant Jennings and Dolf Zillmann, 1994)

ผลในการปลูกฝังความรู้สึกต่อสิ่งที่แท้จริง การศึกษาวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกา โดย George Gerbner และคณะ (อ้างถึงโดย Dominick, 1999: 523-524) ได้พบว่า

การดูรายการโทรทัศน์นานติดต่อกันจะปลูกฝังความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่แท้จริงเป็นไปตามภาพของโลกที่น่าเสนอในรายการโทรทัศน์ ข้อนี้เกิดขึ้นทั้งแก่เด็กและผู้ใหญ่ สื่อสารมวลชนประเภทอื่นๆ ก็เช่นกัน การอ่านหนังสือพิมพ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นประจำ เช่น การอ่านข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ปฏิบัติผิดพระธรรมวินัยเป็นประจำ ก็อาจจะสร้างความรู้สึกที่แท้จริงแก่ผู้อ่านว่า พระสงฆ์ทั้งหมดทุศีล สื่อสารมวลชนจึงมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจผิด ทำให้มองเห็นภาพของสิ่งที่นำเสนอผิดไปจากความเป็นจริง

ผลการโฆษณาที่มีต่อเด็ก โฆษณาโดยเฉพาะทางโทรทัศน์มีมากมายหลายเรื่อง เด็กที่ดูโทรทัศน์เป็นประจำย่อมได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาทางโทรทัศน์ด้วย เด็กที่ดูโทรทัศน์จะพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อตามแบบอย่างของโฆษณา เพราะเด็กไม่มีวิจารณญาณในการแยกแยะว่าอะไรดี อะไรไม่ดี ปัจจุบันมีการตื่นตัวเรื่องการโฆษณาทางโทรทัศน์สูงมาก และมีการตระหนักถึงข้อเสียหลายประการ ที่การโฆษณาได้มีต่อเด็ก จึงมีข้อเรียกร้องจากผู้คนในสังคมให้นักโฆษณาทั้งหลายตระหนักถึงภัยและสร้างการโฆษณาในเชิงสร้างสรรค์ ไม่มีอันตรายต่อทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของเด็ก

ผลที่มีต่อการพิจารณาดำเนินการกับปัญหาหรือประเด็นต่างๆ มีวาระแห่งปัญหาหลายอย่างที่ถูกชี้นำโดยสื่อมวลชน สื่อสารมวลชนมีความสามารถที่จะเลือกเฟ้นประเด็นปัญหาบางอย่างที่อยู่ในความสนใจของสื่อและมีผลต่อการดำเนินธุรกิจของสื่อ เมื่อสื่อเน้นย้ำหัวข้อประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นประจำ สาธารณชนอาจเข้าใจได้ว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องสำคัญ Colen (อ้างถึงใน Dominick, 1999, 530) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้อย่างน่าสนใจว่า สื่อมวลชนอาจจะได้ผลสำเร็จตลอดไป ในการบอกประชาชนว่าจะไร

เป็นสิ่งที่จะต้องคิด แต่มักจะได้รับผลสำเร็จในการบอกประชาชนว่า อะไรคือสิ่งที่ควรจะต้องคิด ลักษณะของวาระแห่งปัญหาสำคัญๆ นั้น มักจะเสนอจากข้อมูลของสื่อสารมวลชนประเภทวารสารเกี่ยวกับข่าว หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ

ตัวอย่างของการนำเสนอวาระสำคัญหรือปัญหาสำคัญ มักจะปรากฏในช่วงการเลือกตั้งทางการเมือง ประเด็นปัญหาทางการเมืองที่สื่อชอบนำเสนออาจจะเป็นประเด็นกลยุทธ์ทางการเมืองซึ่งจะมีการเน้นประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นพิเศษ ให้มีลักษณะน่าสนใจแก่มวลชน เป็นที่ยอมรับกันว่า การณรงค์เลือกตั้งทางการเมืองมีการเริ่มต้นและจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน และมีเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน ประเด็นปัญหาที่จัดเป็นวาระสำคัญอาจจะมาจากนโยบายของพรรคการเมืองก็ได้ และเมื่อสื่อมองเห็นว่าประเด็นบางประเด็นในนโยบายของพรรคการเมืองมีความน่าสนใจก็อาจจะย้ำและชี้นำเสนอให้พรรคการเมืองต่างๆ แสดงวิสัยทัศน์เกี่ยวกับประเด็นปัญหานั้นๆ ก็ได้ (ดังตัวอย่างประเด็นนโยบายรักษาทุกโรคในอัตรา ๓๐ บาทของพรรคไทยรักไทย ซึ่งได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางก่อนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๔๔)

ผลที่มีต่อการพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจ ทักษะความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Skills) คือความชำนาญในการเข้าใจสิ่งต่างๆ ซึ่งก็หมายถึงการมีสติปัญญาเลียนแบบมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาทักษะแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะที่จะเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและชัดเจนนั้นแตกต่างกันมาก บางคนมีความสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้รวดเร็วเพียงได้รับการบอกเล่าครั้งเดียวก็สามารถเข้าใจได้ทันที แต่บางคนต้องการบอกเล่าหลายครั้ง ข้อนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการพัฒนา IQ นั้นเอง มีข้อ

สันนิษฐานว่า การเปิดรับสื่อเป็นประจำโดยไม่มีวิจารณญาณจะทำให้ทักษะในการคิดเข้าใจช้าลง สมองจะทึบและมึนชา ยกตัวอย่างเช่น การดูรายการโทรทัศน์เป็นประจำจะทำให้ IQ ของบุคคลเสื่อมลง เพราะบุคคลจะไม่มีเวลาในการคิดเป็นของตัวเอง ไม่มีเวลาในการอ่านหนังสือหรือการจดบันทึกสิ่งที่ประโชยน์ การอ่านหนังสือพิมพ์นานๆ เป็นประจำก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาล้าๆ กัน ตราบเท่าที่บุคคลถูกชักจูงโดยข่าวสารที่ปรากฏทางหน้าหนังสือพิมพ์ บุคคลจะไม่มีเวลาคิดเป็นของตัวเอง และอาจจะครุ่นคิดหมกมุ่นกับข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งข้อนี้มีผลทำให้เกิดการพัฒนาอคติ คือ ความลำเอียงก็ได้ กล่าวคือทำให้จิตใจไม่แจ่มใส เกิดความโกรธ หรือความโลภขึ้นมาได้เมื่อเป็นเช่นนี้ การพัฒนา IQ ก็ก็จะช้าลง ความรู้และสติปัญญาในทางสร้างสรรค์ก็จะไม่พัฒนาขึ้นมา

ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล สื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลใน ๒ ด้าน คือ ๑. ผลในการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ๒. ผลต่อการเสียระเบียบแห่งพฤติกรรมของบุคคล

การส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม เป็นที่ยอมรับกันว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลสูงมากในการพัฒนาความรู้ แต่ข้อนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีแนวโน้มชอบแสวงหาความรู้ หรือมีความใฝ่รู้อย่างแท้จริง และสังคมส่งเสริมบรรยากาศของการเรียนรู้ ไม่สร้างบรรยากาศการอมเฝ้าให้เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวบุคคล พฤติกรรมทางสังคมนั้นคือ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรมอันดีงามของสังคม พฤติกรรมทางสังคมจะตรงกันข้ามกับพฤติกรรมฝ่าฝืนสังคม สื่อมวลชนมีผลทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาแก่บุคคลสูงมาก

Joseph Klapper (อ้างถึงใน Dominick, 1999 : 534) ได้กล่าวสรุปว่าสื่อมวลชนมีบทบาทสูงในการเสริมความแข็งแกร่งแห่งพฤติกรรม ทศนคติและค่านิยม บุคคลที่มีแนวโน้มในเชิงก้าวร้าว อาจจะพัฒนาค่านิยมก้าวร้าวให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นจากการได้เปิดรับสื่อมวลชนที่น่าเสนอรายการประเภทก้าวร้าว รายการโทรทัศน์ที่ดุด่าและข่าวดราม่าที่ตึงเครียดซึ่งนำเสนอโดยสื่อมวลชนนั้นสามารถช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่ดี (Prosocial Behavior) เช่น การควบคุมตนเอง ความเอื้ออาทร การแบ่งปัน ความร่วมมือกัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การเสียระเบียบแห่งพฤติกรรมทางสังคม การศึกษาผลกระทบของสื่อมวลชนส่วนใหญ่จะเน้นถึงผลกระทบในเชิงลบต่อพฤติกรรมของเหตุผล ผลกระทบในเชิงลบนี้จะปรากฏออกมาในรูปของการกระทำของบุคคลที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการเสียระเบียบทางสังคม หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีต่อเด็กและเยาวชน ดังกรณีข่าวเด็กชายชาวอเมริกันคนหนึ่งอายุ ๑๐ ขวบ กลายเป็นผู้ร้ายฆ่าคนเพราะเลียนแบบมวยปล้ำ โดยกระโดดทับเด็กหญิงคนหนึ่งอายุ ๖ ขวบอย่างรุนแรง จนทำให้เด็กหญิงคนนั้นถึงกับเสียชีวิต (สำนักข่าวไทย ๑๐ มี.ค. ๒๕๔๔) ออกจากทางสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย เวลา ๑๑.๐๐ น.)

พฤติกรรมของกลุ่มบุคคลหลายแห่งที่มีการแสดงออกคล้ายๆ กันก็เป็นผลมาจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชน เช่น การประท้วงปิดถนนของเกษตรกรที่เกิดขึ้นเป็นประจำแทบทุกภาคของประเทศไทยเพื่อเรียกร้องการประกันราคาพืชผลก็เป็นการเลียนแบบอย่างกันและกัน ซึ่งการเลียนแบบพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลเช่นนี้ทำให้เกิดการเสีย

ระเบียบของสังคม ทำให้ผู้ใช้รถใช้ถนนเดือดร้อน ตัวอย่างข้อนี้จะเห็นชัดในกรณีประชาชนผู้ยากไร้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเดินขบวนมาประท้วงทำเนียบรัฐบาล ซึ่งบางกลุ่มก็ตั้งหลักประท้วงและเรียกร้องเป็นเวลานานนับปีก็มี กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะการเลียนแบบจากสื่อมวลชนก็ได้ พฤติกรรมความรุนแรงอีกหลายอย่างอาจมีสาเหตุจากการเผยแพร่ข่าวสารประเภทรุนแรงของสื่อมวลชนก็ได้ เช่น อาชญากรรมทางเพศ ก็อาจจะเป็นผลจากการนำเสนอข่าวการข่มขืนเป็นประจำ รวมทั้งการนำเสนอภาพลามกด้วย

พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมอีกหลายอย่างได้รับการพิจารณาว่ามาจากการนำเสนอของสื่อมวลชน เช่น พฤติกรรมการบริโภคอาหารด่วน (Fast Food) ซึ่งเป็นอาหารที่ไม่ค่อยมีคุณค่าทางโภชนาการ ทำให้เด็กและเยาวชนยึดติดจนไม่รับประทานอาหารประเภทอื่น กลายเป็นเด็กขาดโภชนาการ นอกจากนี้ก็มีพฤติกรรมการฆ่าตัวตาย (Suicide) ซึ่งถ้าเป็นการฆ่าตัวของคนที่มีความเสี่ยง เช่น ดารา นักร้อง ก็อาจจะเป็นเหตุจูงใจให้ผู้นิยมชมชอบดารานักร้องคนนั้น ฆ่าตัวตายตามด้วยก็ได้

ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมในอนาคต รูปแบบของการสื่อสารบางอย่างอาจจะมีผลกระทบต่อสังคมหลายด้านในอนาคต เช่น การมีโทรศัพท์ช่วยให้การติดต่อกันในระยะไกลได้สะดวก แต่ขณะเดียวกันโทรศัพท์อาจจะเป็นตัวทำลายความต้องการเจียมสงบ ทำลายการนอนหลับปลุกให้คนตื่นในเวลาที่ไม่ควรตื่นซึ่งเป็นผลกระทบที่เป็นอยู่แล้วในขณะนี้ และต่อไปในอนาคตด้วย

กล่าวโดยภาพรวมสื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อสังคมในอนาคต ดังต่อไปนี้ ๑. ผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของบุคคล ๒. ผลที่มีต่อการใช้ชีวิตโดดเดี่ยว ๓. การให้ข้อมูลข่าวสารมากเกินไปในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร

สาร ๔. การทำให้คนหลบหนีจากสังคมและครอบครัว และฝังตัวเองอยู่ในโลกแห่งสื่อสาร

ผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของบุคคล ปัจจุบัน เทคโนโลยีทางการสื่อสารพัฒนาขึ้นมาหลายรูปแบบและดูแนวโน้มจะได้รับความนิยมมากขึ้น เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีการสื่อสารทั้งสองรูปแบบนี้มีใช้อย่างแพร่หลาย และสามารถนำติดตัวไปได้ง่าย โทรศัพท์มือถือสามารถนำติดตัวไปได้ทุกแห่งเช่นภัตตาคาร ศูนย์การค้าบนรถ แม้กระทั่งในที่ห่างไกลออกไป โทรศัพท์มือถือมีลักษณะเหมือนกับสถานีวิทยุกระจายเสียงขนาดเล็ก ใครก็ตามที่มีอุปกรณ์ดังกล่าวติดอยู่สามารถรับฟังการสนทนาของบุคคลอื่นได้ทั้งหมด เครื่องคอมพิวเตอร์ก็เช่นกัน และมีทำที่คุกคามความเป็นส่วนตัวของบุคคลบางกลุ่มหรือบางอาชีพ เช่น หัวหน้างานสามารถตั้งจอโทรทัศน์วงจรปิดเฝ้าสังเกตดูการเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถของลูกจ้างในบริษัท ทำให้ลูกจ้างสูญเสียความเป็นส่วนตัว และลูกค้าที่สมัครเป็นสมาชิกการให้บริการข้อมูล ซึ่งทางเครื่องคอมพิวเตอร์ได้บันทึกข้อมูลส่วนตัวไว้ละเอียดนี้ ก็อาจจะเสี่ยงต่อการตรวจสอบแฟ้มชีวิตส่วนตัวโดยบุคคลที่ไม่ได้รับมอบอำนาจให้ตรวจสอบ

ผลที่มีต่อการใช้ชีวิตแบบโดดเดี่ยว สื่อมวลชนสนองความต้องการของบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมากยิ่งขึ้น วารสารต่างๆ สถานีวิทยุกระจายเสียง เคเบิลทีวี ต่างก็มีสมาชิกเป็นของตนเอง สื่อมวลชนทั้งหลายกำลังส่งเสริมให้บุคคลเปิดรับสาระที่เลือกสรรไว้เฉพาะมากขึ้น ถ้าแนวโน้มเป็นเช่นนี้จะมีผลทำให้มีผู้บริโภคหรือลูกค้าที่กระจายอยู่ทั่วไปเป็นกลุ่มเล็กๆ มากขึ้น โดยไม่สนใจคนอื่นในสังคมก็ได้ ถ้าผู้คนเน้นเฉพาะผลประโยชน์หรือความสนใจส่วนตัวมากเกินไปก็อาจจะกลายเป็นคนที่ไม่รู้จักคนอื่น

รอบๆ ตัวเขาก็ไปได้ ปรากฏการณ์เช่นนี้เรียกว่า ผลกระทบแบบดักแด้ เพราะว่าผู้คนประเภทนี้ชอบขีดวงกลมรอบตัวเองด้วยข้อมูลทางสังคมและทางการเมืองที่ตนพบว่าน่าสนใจ เป็นที่ยอมรับได้และน่าสบายใจสำหรับตนเท่านั้น จะไม่สนใจเรื่องอื่นที่ทำให้ตนรู้สึกไม่สบายใจ หรือเป็นที่น่ารำคาญ เขาจะหลบหนีความไม่แน่นอนบางอย่างในชีวิตปัจจุบัน และเลือกใช้เฉพาะข้อมูลหรือข่าวสารบางอย่างที่เป็นประโยชน์สำหรับตน

การให้ข้อมูลข่าวสารมากเกินไปในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร สังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือเป็นสังคมที่สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลสูง และป้อนข้อมูลข่าวสารมาสู่ผู้ที่เปิดรับตลอดเวลาสังคมยุคนี้เป็นสังคมที่เป็นผลจากสังคมอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้นสังคมยุคข้อมูลข่าวสารจึงเป็นสังคมหลังอุตสาหกรรม คนในยุคนี้เผชิญกับสื่อต่างๆ มากมาย ทั้งเพื่อความรู้และเพื่อความบันเทิง เช่น วารสารนิตยสาร นิตยสาร เป็นรายแห่ง หนังสือพิมพ์ และหนังสือต่างๆ นิตยสาร และเว็บไซต์ทางเครื่องดนตรีเนี่ยมากมายหลายเว็บไซต์ ความรู้และข้อมูลต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทุกทีจนยากที่ผู้บริโภคข่าวสารจะรับได้ทัน ผู้คนในสังคมยุคปัจจุบันนี้จึงมีอาการอย่างหนึ่งเรียกว่า อาการสับสนข้อมูลข่าวสาร เพราะย่อยข้อมูลไม่ทัน และรับข้อมูลมากเกินไป การมีข้อมูลข่าวสารมากเกินไปทำให้ผู้คนสับสนไม่ชัดเจน และยังเป็นเรื่องยุ่งยากที่สุด เด็กบางคนอาจจะติดข้อมูลบางอย่างจนไม่ยอมทำกิจกรรมอย่างอื่น ข้อนี้ก็เป็นผลเสียต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กด้วย เช่น เด็กบางคนอาจจะติดอินเทอร์เน็ตจนเสียการเรียน

การทำให้คนหลบหนีจากสังคมและครอบครัวและฝังตัวเองอยู่ในโลกแห่งสื่อสาร ประเด็นการหลบหนีจากสังคมและครอบครัวและฝังตัวเองอยู่เฉยๆ กับโลกแห่งสื่อ

นี้ได้มีมานานตั้งแต่เวลาที่สื่อถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา พ่อแม่และครูอาจารย์จำนวนมากต่างพากันวิตกกังวลต่อบุตรหลานและนักเรียนที่ชอบใช้เวลาในโลกแห่งสื่อสารมากกว่าในโลกแห่งความเป็นจริง ในอนาคตถ้ามีสถานการณ์เช่นนี้ อยู่ความเป็นจริงทางสื่อที่ปรากฏเป็นประจำทางสื่อต่างๆ อาจจะเป็นคล้ายกับชีวิตจริงสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งหลาย

ปัจจุบันนี้มีสื่อให้ความบันเทิงในบ้านแพร่หลายมาก ผู้คนอาจจะชอบขังตัวเองอยู่ในบ้านดูรายการรถยนต์ ฟังวิทยุ มีความสนุกสนานกับรายการโทรทัศน์ จนอาจจะลืมนึกไปว่าความสนุกสนานที่แท้จริงในชีวิตคืออะไร และไม่มีศิลปะในการทำตนให้สนุกสนานอย่างอื่นนอกจากรับความสนุกสนานอย่างเดียว สถานการณ์หากปล่อยไว้เช่นนี้บุคคลมีแนวโน้มจะกลายเป็นคนทุกขง่าย สนุกสนานยากหากปราศจากสื่อให้ความสนุกสนานและบันเทิง ข้อนี้อาจจะกลายเป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่งในอนาคต อันเนื่องมาจากสื่อก็ได้

จริยธรรมกับสื่อ

จริยธรรม (Ethics) คือ กฎเกณฑ์หรือหลักการแห่งการประพฤติปฏิบัติ หรือหลักแห่งศีลธรรมที่กำหนดวิธีการปฏิบัติที่ดีที่สุด หรือที่เหมาะสมมากที่สุด สถานการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยความหมายสูงสุด จริยธรรมคือกฎเกณฑ์แห่งการประพฤติปฏิบัติที่สังคมพิจารณาว่าเหมาะสมที่สุดหรือดีที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคม และช่วยให้บรรลุถึงคุณความดีที่สังคมปรารถนา ในความหมายนี้จริยธรรมเป็นเครื่องช่วยพัฒนาคุณธรรม (จ้านง์ อติวัฒน์สิทธิ์, ๒๕๔๑ : ๑-๒) คุณธรรมหมายถึงสิ่งที่ดีที่งาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึงปรารถนา เป็นสิ่งที่มีความ

สะอาด บริสุทธิ์ สว่าง และให้ความสงบสุข คุณธรรมเป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตใจ และเจริญงอกงามในจิตใจ ซึ่งจะสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา บุคคลที่มีคุณธรรมจะแสดงพฤติกรรมอย่างมีคุณค่าและไม่สร้างปัญหาแก่บุคคลอื่น ผู้ที่มีคุณธรรมสูงเท่าไรก็ยิ่งจะมีจริยธรรมมากขึ้นเท่านั้น คุณธรรมที่พึงปรารถนาของสังคมมีหลายอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ ความรู้ ความรัก ความเมตตา ความเพียรพยายาม และความรับผิดชอบ เป็นต้น คุณธรรมดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติตามจริยธรรม ขณะเดียวกับการปฏิบัติตามจริยธรรมก็มุ่งเพื่อบรรลุถึงคุณธรรมดังกล่าวเหล่านั้นด้วย คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสื่อและเป็นจุดมุ่งหมายของกันและกัน

สื่อสารมวลชนเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทและอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบัน บุคคลในสถาบันสื่อสารมวลชน หากปราศจากจริยธรรม อาจจะทำเสนอสิ่งที่ เป็นอันตราย หรือความเสื่อมโทรมมาสู่ศีลธรรมอันดีงามของสังคมก็ได้ ดังนั้นบุคคลที่ทำสื่อจึงต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมกำกับ ต่อไปนี้คือจริยธรรมส่วนบุคคลสำหรับผู้ทำงานกับสื่อ

๑. หลักการทางสายกลาง จริยธรรมอยู่ระหว่างขั้วสุดโต่งสองด้าน นั่นคือเป็นหลักการทางสายกลาง หลักการสายกลางนี้พุทธศาสนาเรียกว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทา นักปรัชญาชาวกรีกโบราณคือ Aristotle ก็เสนอหลักการที่เป็นสายกลางซึ่งจะช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ หลักการสายกลางนี้ได้พบในการเสนอข่าวของสื่อด้วย กล่าวคือ ในกรณีที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นจนเสียระเบียบทางสังคม องค์การที่เกี่ยวกับสื่อหรือข่าวต่างๆ ไม่เสนอข่าวอย่างที่เกิดขึ้นทั้งหมด นักข่าวที่มีจริยธรรมจะเสนอข่าวให้มีลักษณะสมดุลระหว่างความจำเป็นของสื่อในการรายงานแก่สาธารณชนเพื่อเป็นการให้

ความปลอดภัยแก่สาธารณะโดยไม่กระพือข่าวให้เกิดความ
โกลาหลวุ่นวายในสังคม

๒. เป็นความจำเป็นโดยไม่มีข้อแม้ใดๆ (Categorical imperative) สิ่งที่ถูกต้องสำหรับคนหนึ่งย่อมเป็นความถูกต้องสำหรับทุกคนด้วย นี่คือปรัชญาของนักคิดชาวเยอรมันคนหนึ่งที่มีชื่อว่า Immanuel Kant Kant กล่าวว่า ในการจัดความถูกต้องแห่งพฤติกรรมของเรานั้น เราควรจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เราต้องการจะเห็นว่ามิประยุคติใช้อย่างเป็นสากล ในความคิดเห็นของ Kant ความจำเป็นแบบไม่มีข้อแม้นี้ หมายถึง เป็นความจำเป็นอย่างปราศจากเงื่อนไขไม่มีปารยกเว้นว่าสถานการณ์สิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ถูกต้องย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องตลอดและจะต้องทำตามสิ่งนั้น ไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไรก็ตาม

มโนสำนึก (conscience) มีบทบาทสำคัญมากในความคิดของ Kant สิ่งจำเป็นอย่างไม่มีข้อแม้ที่ค้นพบโดยการตรวจสอบของมโนสำนึก มโนสำนึกจะบอกเราว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง หลังจากทำการกระทำสิ่งใดก็ตามหากเรารู้สึกว่าเป็นความผิด เราก็อาจจะได้ลู่ลวงละเมิดมโนสำนึกแล้วเมื่อประยุกต์ใช้กับสื่อสารมวลชน จริยธรรมในระดับที่เป็นความจำเป็นอย่างไม่มีข้อแม้หรือมโนสำนึกนี้อาจจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่ยอมรับข่าวสารทั้งหมดที่ปรากฏทางสื่อและเชื่อว่าข่าวสารต่างๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อทุกรูปแบบล้วนเป็นการหลอกลวงเป็นสิ่งผิดจะต้องหลีกเลี่ยง ไม่มีใครต้องการหลอกลวงให้เป็นหลักการปฏิบัติแบบสากล เพราะฉะนั้นผู้สื่อข่าวจึงไม่ควรเสนอตัวเองให้มากกว่าเป็นการเป็นนักข่าวเมื่อทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ สำหรับสังคม

๓. เสนอหลักการแห่งความมีประโยชน์ (Utility) ความมีประโยชน์ (Utility) หมายถึงผลประโยชน์สูงสุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด นักคิดเกี่ยวกับประโยชน์นิยม

(Utilitarianism) มีรากฐานความคิดมาจากนักปรัชญาสมัยศตวรรษที่ ๑๙ สองคนคือ Jeremy Bentham กับ John Stuart Mill หลักการขั้นพื้นฐานของนักปรัชญาทั้งสองคนนี้ก็ถือว่า เราควรจะกำหนดว่าอะไรถูกหรืออะไรผิด ก็โดยพิจารณาถึงระดับความดีสูงสุดที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมทั่วไปจนถึงระดับความชั่วหรือผลเสียสูงสุดที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมด้วย นักประโยชน์นิยมจะถามว่า สิ่งที่น่าเสนอจะส่งเสริมความดีมากที่สุดได้เพียงใด และระดับความชั่วมากเท่าไรจะถูกจำกัดไม่ให้เกิดมี และพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นให้ผลดีสูงสุดแค่ไหน รวมทั้งช่วยจำกัดความชั่วได้มากน้อยเพียงใด

หลักการแบบประโยชน์นิยมจะให้วิธีการที่ชัดเจนสำหรับการประเมินค่าทางเลือกในการปฏิบัติจริยธรรม ดังนี้ ๑. ทำการคำนวณถึงผลลัพธ์ทั้งหมด ทั้งดีและไม่ดี ซึ่งอาจจะเกิดจากความคิดของเราแต่ละอย่าง ๒. จากนั้นทำการเลือกสิ่งที่เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งที่ให้คุณค่าสูงสุด หรือช่วยลดการสูญเสียให้เหลือน้อยที่สุด

ในความรับผิดชอบของสื่อสาร การเสนอข่าวบางอย่างอาจจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคำนวณถึงประโยชน์สูงสุดก็ได้ ดังเช่นการเสนอข่าวเกี่ยวกับการกระทำผิดของพระสงฆ์เป็นประจำของสื่อสารมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์นั้น อาจจะพิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดกับศาสนาโดยส่วนรวมคือมุ่งให้เกิดการตื่นตัวของพุทธศาสนิกชนและช่วยกับจำกัดเหล่าอริยชนในวงการศาสนา เพื่อให้สถาบันศาสนามีความสะอาดบริสุทธิ์ (แต่ในแนวคิดของ Kant จะพิจารณาให้มีการกระทำแตกต่างออกไปจากนี้) ไม่ยอมให้มีการวิจารณ์ที่จะมีผลกระทบต่อผู้ทรงศีล แม้จะเป็นไปเป็นการวิจารณ์โดยตรงก็ตาม เพราะการวิจารณ์พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์กว่าชาวบ้าน ย่อมเป็นการกระทำไม่

เหมาะสม และเข้าข่ายการกล่าวหาว่าจลาจลสุวาท หยาบเข้าไม่
สร้างสรรค์ จัดเป็นบาปอย่างหนึ่ง สื่อสารมวลชนจึงไม่ควร
ส่งเสริมการกล่าวจลาจลสุวาท หยาบเข้า ทำนองดูถูกดูหมิ่น
โดยเฉพาะดูถูกดูหมิ่นสถาบันศาสนาซึ่งเป็นที่เคารพของ
พุทธศาสนิกชน)

๔. ม่านแห่งความไม่รู้ (Veil of Ignorance) ความยุติ
ธรรมเป็นคุณความดีบอດอย่างหนึ่ง นักปรัชญาชื่อ John
Rawls ได้แย้งว่าความยุติธรรมเกิดขึ้นเมื่อทุกคนถูกปฏิบัติ
โดยปราศจากการคำนึงถึงความแตกต่างทางสังคม ใน
ความหมายหนึ่ง ม่านแห่งความไม่รู้จะสัมพันธ์กับความยุติ
ธรรม ทุกคนที่ทำงานอย่างเดียวกันโดยเท่าๆ กัน ควรได้รับ
ค่าจ้างเท่ากัน ทุกคนที่ทำข้อสอบได้ถึงร้อยละ 90 ควรได้รับ
ระดับคะแนนเท่ากัน Rawls ชี้ให้เห็นว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
ในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาควรถูก ปฏิบัติเท่าเทียมกัน ไม่
ควรคำนึงสถานภาพและบทบาททางสังคมทุกคนเป็น
สมาชิกทางสังคมเหมือนกัน แนวคิดเรื่องม่านแห่งความไม่รู้
ของ Rawls เป็นการแนะนำให้เรามีการกระทำอย่างมีโครง
สร้างเพื่อปกป้องสมาชิกที่เสี่ยงต่ออันตรายของสังคมส่วน
ใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการข้อนี้กับงานของสื่อ
มวลชนเห็นได้ง่ายมาก ถ้าเราประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องม่าน
แห่งความไม่รู้กับปัญหาในการจัดการให้มีความสัมพันธ์
อย่างเหมาะสมระหว่างนักการเมืองกับนักหนังสือพิมพ์
Rawls อาจจะได้แย้งว่า ความสัมพันธ์ในเชิงปรัภังษอย่าง
ชัดเจนระหว่างกลุ่มต่างๆ ควรจะหายไป เบื้องหลังม่าน คน
ทำข่าวทุกคนควรจะเป็นอย่างเดียวกัน พฤติกรรมชอบ
วิจารณ์คนอื่นในส่วนของนักหนังสือพิมพ์ก็ควรหายไป เช่น
เดียวกันกับความรู้สึกไม่ไว้วางใจและความสงสัยในพฤติ
กรรมการเสนอข่าวของสื่อในส่วนของนักการเมืองก็ควรจะ
หายไปด้วย

แนวคิดเรื่องม่านแห่งความไม่รู้นี้อาจนำไปใช้กับการ
เสนอข่าว การเสนอข่าวที่อาจจะเป็นประโยชน์เฉพาะเพื่อน
หรือมิตรสหายของผู้สื่อข่าวไม่ควรจะมีด้วย การเจาะเสนอ
ข่าวต่างๆ ผู้สื่อข่าวจะต้องเดินหน้าต่อไปไม่ว่าเป้าหมายของ
การเปิดโปงจะเกี่ยวโยงใกล้ชิดกับผู้สื่อข่าวก็ตาม แต่ข้อนี้
หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความลำเอียงในวงการข่าวก็ยังมีอยู่

๕. หลักการตัดสินใจด้วยตัวเอง (Self - Determination)
การปฏิบัติต่อประชาชนว่า เป็นสื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น
เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับจากหลักจริยธรรมของบาง
ศาสนา เช่น ศาสนายิว และศาสนาคริสต์ รวมทั้งจากนัก
ปรัชญาชาวเยอรมันที่ชื่อว่า Immanuel Kant ซึ่งได้กล่าวถึง
แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของเขาไปบ้างแล้ว “ให้รักเพื่อน
บ้านเหมือนกับรักตัวเอง” เป็นจริยธรรมของศาสนาคริสต์
ที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดข้อหนึ่ง มนุษย์นั้นมีคุณค่าโดยไม่มี
เงื่อนไข ไม่ว่าจะพิจารณาจากสถานการณ์อย่างไรก็ตาม
มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการตัดสินใจด้วยตัวเอง สิทธิขั้น
พื้นฐานนี้ไม่ควรถูกล่วงละเมิดโดยการใช้นโยบายเป็นสื่อ
ไปสู่การบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย ข้อนี้หมายถึงว่าบุคคลไม่ควร
ยอมปล่อยให้ตัวเองถูกใช้เป็นสื่อไปสู่จุดมุ่งหมายของคนอื่น
ตัวอย่างเช่น แหล่งข่าวภายในทีมสืบสวนเรื่องการจ่อ
ราษฎรบังหลวงของนักการเมือง ซึ่งรัฐบาลเป็นคนแต่งตั้ง
แอบนำชื่อคนบาคนที่สงสัยว่าเป็นคนรับสินบนไปส่งให้
นักหนังสือพิมพ์ในการสนองตอบต่อการให้ข่าวนักหนังสือพิมพ์ก็
จัดการพิมพ์ข้อความดังกล่าว และตีพิมพ์รายชื่อผู้ถูก
สงสัย

หลักการตัดสินใจด้วยตัวเองนี้ จะเสนอแนะว่า หนังสือ
พิมพ์ถูกใช้เป็นสื่อโดยผู้ที่แอบส่งรายชื่อในทีมสืบสวนนั้นทั้ง
นี้เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จหรือจุดมุ่งหมายของตน คณะบุคคล
ที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนย่อมต้องการให้ประชาชนแสดง

ประชามติต่อต้านข้อที่ถูกลงไปให้หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์ลง
ข่าวและต้องการให้สาธารณชนกล่าวยกย่องถึงความเพียร
พยายามของพวกเขา แต่อย่างไรก็ตามหนังสือควรจะ
ต่อต้านการถูกใช้เป็นสื่อในสถานการณ์ดังกล่าวมานี้ สิทธิ
ค่านิยม และการตัดสินใจของบุคคลอื่นจะต้องได้รับการ
เคารพเชื่อถือ

แนวคิดเกี่ยวกับวิกฤตในพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า วิกฤต คำว่า วิกฤต ตรงกับภาษาอังกฤษว่า critical ซึ่งมีความหมายว่า เป็นช่วงสำคัญ ช่วงเลวร้าย ช่วงรุนแรง ช่วงรีบด่วน ช่วงอันตราย ช่วงเสี่ยง (critical, grave, serious, urgent, dangerous, risky) (Reader Digest 2001 : 195) ตามหลักพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 คำว่า “วิกฤต” (เขียนว่า วิกฤติ ก็ได้) หมายถึง (เวลาหรือเหตุการณ์) ขึ้นอันตรายที่อยู่ระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อ ขึ้นแตกหักจะไปทางดีหรือทางร้ายก็ได้ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย การเมือง หรือการเศรษฐกิจ (ที่อยู่ในอันตราย) (๒๕๒๕ : ๗๕๓) จากนิยามดังกล่าวพอสรุปได้ว่า วิกฤต เป็นช่วงเวลาหรือสถานการณ์ที่เลวร้ายซึ่งส่งผลให้สภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในอันตรายซึ่งอาจประสบความหายนะ หรือความสูญหายไปก็ได้

ความหมายของวิกฤตในพระพุทธศาสนา นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นร่วมกันว่า ในบรรดาองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์นั้น ส่วนประกอบที่กำลังเผชิญกับความวิกฤตก็คือส่วนประกอบที่เป็นพระสงฆ์ ซึ่งรวมถึงพุทธศาสนิกชนที่เป็นอุบาสก และอุบาสิกา

พระพุทธเจ้ากับพระธรรมไม่วิกฤต เพราะพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๒

: ๑๑-๑๓) ซึ่งในประเด็นนี้มีพุทธพจน์รับรองไว้ว่าใครเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต (พระพุทธเจ้า) ใครเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม พระพุทธเจ้ากับพระธรรมจึงเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน และหลักการของพระธรรมยังคงสภาพความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ผู้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมย่อมประสบผลที่พึงปรารถนาในชีวิต สามารถแก้ปัญหาชีวิตและพาชีวิตเข้าสู่ความสุข ความสงบ ความสะอาด และความสว่างได้ คำว่า วิกฤตในพระพุทธศาสนานี้ น่าจะหมายถึง ความเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลักคำสอนหรือต่อพระธรรมและปฏิบัติตนผิดแยกไปจากหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ จนปรากฏผลออกมาเป็นปัญหาดังกล่าว และมีผลกระทบต่อนามอันมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา และความเชื่อในความเชื่อต่อหลักธรรมของพุทธศาสนิกชนนั้น หากไม่ได้รับการแก้ไขอาจจะถึงขั้นทำให้พระพุทธศาสนาประสบความหายนะจากสังคมไทยก็ได้

แต่ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ เป็นปัญหาที่เกิดจากการตั้งข้อสมมติฐานเท่านั้น ยังไม่ได้มีการวิจัยอย่างจริงจัง และยังไม่ผ่านกระบวนการทดสอบความน่าจะเป็นจริงตามข้อสมมติฐาน แต่ถึงกระนั้น ข้อสมมติฐานดังกล่าวก็ได้รับการกล่าวขานอย่างกว้างขวาง ดังมีข้อมูลเสนอออกมาสู่สาธารณชนเป็นระยะๆ โดยผ่านสื่อมวลชนประเภทต่างๆ

ขอบเขตของการศึกษาวิกฤตในพระพุทธศาสนา การศึกษาวิกฤตในพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. วิกฤตในความรู้หลักธรรมที่ถูกต้อง ๒. วิกฤตในการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง ๓. วิกฤตในผลอันเกิดจากขาดความรู้ในหลักธรรมและการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง

วิกฤตในความรู้หลักธรรมที่ถูกต้อง หมายถึง การขาดความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมอย่างถูกต้องตามที่บัญญัติ

ไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และในข้อเขียนของ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง เช่น การขาดความรู้ความเข้าใจว่าการทำบุญที่แท้จริงคืออะไร ความสุขที่แท้จริงคืออะไร สัมมาทิฐิคืออะไร เมตตา กรุณาหมายถึงอะไร กุศลกรรม และอกุศลกรรมหมายถึงอะไร เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดวิกฤตข้อที่สอง และข้อที่สามตามลำดับ

วิกฤตในการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง หมายถึง การประพฤติปฏิบัติผิดไปจากแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า อันเกิดจากการไม่รู้และการไม่ได้รับการอบรมแนะนำสั่งสอนอย่างถูกต้องก็ได้ หรือเกิดจากการไม่ทราบซึ่งในคำสอน และจิตใจไม่มั่นคง เข้มแข็ง แม้จะมีความรู้ความเข้าใจดี แต่จิตใจก็ตกภายใต้อำนาจกิเลสและความชั่วร้ายจนฝ่าฝืนปฏิบัติตนผิดไปจากหลักการที่ควรประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น พระภิกษุทุศีล ประพฤติตนเป็นอลัชชี จนเกิดกรณีอื้อฉาวและเป็นที่เสื่อมศรัทธาของประชาชนทั่วไป รวมทั้งชาวกรณีพระค้ายาบ้า ซึ่งในเรื่องนี้ พระอริสระมณีเรียกว่า “ปัญหาวิกฤตศรัทธาพระสงฆ์ค้ายาเสพติด” (ข่าวสด : มิถุนายน ๒๕๔๔ หน้า ๒๔)

วิกฤตในผลอันเกิดจากการขาดความรู้ในหลักธรรมและในการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง หมายถึง ผลเสียอันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติผิด เช่น ความเดือดร้อนของสังคมจากการก่อสร้างอาชญากร เป็นต้น ปัญหาสังคมหลายอย่างล้วนเป็นผลจากการไม่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีงามของสังคม และสังคมปัจจุบันกำลังเดือดร้อนในหลายเรื่องก็เป็นเพราะคนในสังคมไม่เชื่อกรรมดี กรรมชั่ว มีอวิชชาครอบงำ (ขาดความรู้) และปฏิบัติตามแนวทางความคิดเห็นของตน มักจะเป็นไปตามกระแสค่านิยมของสังคมจนมองข้ามค่านิยมทางศาสนา

สาเหตุการเกิดวิกฤตในพระพุทธศาสนา ในสังคมไทยมีผู้ศึกษาและพบว่าสาเหตุวิกฤตทางศีลธรรมในสังคมมีสาเหตุสำคัญ ๔ ประการ (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๒ : ๒๐-๒๕) คือ ๑. อำนาจอริยทรัพย์ที่ไม่ถูกต้อง ๒. ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวดิ่ง ๓. สิ่งแวดล้อมสร้างนิสัยประจำชาติ ๔. ทิฐิและทิศทางการพัฒนาประเทศ

อำนาจอริยทรัพย์ที่ไม่ถูกต้อง อำนาจรัฐนี้รวมเอาอำนาจอำนาจทางการเมืองและอำนาจของข้าราชการ ในสังคมไทยนักการเมืองและข้าราชการประจำมีการใช้อำนาจอย่างปราศจากการตรวจสอบ ผลก็คือ นักการเมืองและข้าราชการประจำจำนวนไม่น้อยใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์ได้ตน ใช้อำนาจอย่างขาดความรับผิดชอบ มีการทุจริต ช้อโกงอย่างกว้างขวาง ข้อนี้แสดงถึงการไม่กลัวต่อผลกระทบ และไม่ละอายเกรงกลัวต่อความชั่วซึ่งก็หมายถึงการขาดความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ใช้อำนาจรัฐโดยเฉพาะนักการเมืองมักจะหลงอำนาจ และคิดว่าตนเองรู้หมดทุกอย่าง มักไม่ค่อยรับฟังความคิดเห็นและคำแนะนำจากใคร มักจะคิดว่าตนเองเท่านั้นถูกต้องใครก็ตามที่วิจารณ์ตนจะถือว่าเป็นฝ่ายตรงกันข้าม นี่คือการประพฤติผิดจากทำนองคลองธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย การหวาดระแวง มองคนอื่นเป็นศัตรู และผูกอาฆาตพยาบาท ลักษณะเหล่านี้ไม่ใช่ลักษณะของผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริง เพราะฉะนั้นผู้ใช้อำนาจรัฐในทางผิดจึงเป็นผู้ก่อความวิกฤตทางศีลธรรมแก่สังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวดิ่ง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ไม่มีอำนาจ ซึ่งผู้มีอำนาจมักจะถูกจัดลำดับให้เป็นชนชั้นสูง ผู้ไม่มีอำนาจถูกจัดลำดับให้เป็นชนชั้นต่ำหรือชั้นล่าง ผู้มีอำนาจรวมเอาผู้มีอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ

ชนชั้นล่างมักจะถูกเอาเปรียบจากชนชั้นสูง ชนชั้นสูงมักจะเบียดเบียนแย่งชิงผลประโยชน์จากชนชั้นล่าง ดังจะเห็นว่าชนชั้นสูง เช่น ผู้มีอำนาจทางการเมือง จะมีข่าวเรืออื้อโก่งก้นมาก ข้อนี้แสดงถึงสภาพสังคมที่เอื้อประโยชน์แก่ชนชั้นสูงมากกว่าชนชั้นต่ำ ชนชั้นสูงทำผิดอะไรจะไม่ถูกลงโทษ มักจะช่วยกันเฉพาะชนชั้นสูงเป็นผู้มีอำนาจช่วยพวกเดียวกัน แต่คนชั้นล่างจะถูกลงโทษมาก เพราะเป็นคนชั้นต่ำข้างล่าง (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๒ : ๒๒) ความสัมพันธ์ในแนวตั้งเช่นนี้ส่งผลให้เกิดการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนาที่สอนไม่ให้แบ่งเป็นชนชั้น บนพื้นฐานของอำนาจและเศรษฐกิจข้อนี้จึงมีผลเป็นการไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นวิกฤตข้อหนึ่งของสังคมไทยปัจจุบันด้วย

สิ่งแวดล้อมสร้างนิสัยประจำชาติ นิสัยคือลักษณะที่แสดงออกมาเป็นประจักษ์จนเคยชิน เพราะฉะนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกมาจนเคยชินจึงเรียกว่า นิสัย และหากนิสัยนั้นเป็นที่รับรู้ของบุคคลอื่นก็จะถูกเรียกว่า บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล สิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญในการสร้างนิสัยให้ดีขึ้นในชีวิตของบุคคล และนิสัยนี้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมการเลี้ยงดูด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีส่วนสำคัญสร้างวัฒนธรรม ประเทศไทยอยู่ในเขตที่สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ ในสมัยโบราณพื้นที่บริเวณประเทศไทยปัจจุบันมีคนน้อย แต่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มาก ไม่ค่อยประสบกับภัยธรรมชาติที่รุนแรงเหมือนในประเทศอื่น เช่น ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ เป็นต้น เมื่อมีภัยธรรมชาติร้ายแรงมาเบียดเบียน และมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้จะมาหล่อหลอมนิสัยคนไทยให้เป็นอยู่อย่างสบาย ไม่ต้องกระตือรือร้น บริเวรรอบบ้านที่อยู่อาศัยมีอาหารพืชผัก ผลไม้สามารถเก็บมากินเวลาใดก็ได้

ความความที่สภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ คนไทยจึงไม่มีวัฒนธรรมสร้าง มีแต่วัฒนธรรมเสพ (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๒ : ๒๔) คนไทยไม่มีวัฒนธรรมวางแผนเพราะไม่มีภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงที่จะต้องวางแผนไปสู่กับมัน การปราศจากการวางแผนจึงเป็นผลมาจากความเป็นอยู่แบบสบายๆ ของคนไทยตั้งแต่โบราณ ข้อนี้ส่งผลให้คนไทยประมาท ไม่พัฒนาปัญญา เพื่อต่อสู้กับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ความสบายเกินไปก็เป็นเหตุอย่างหนึ่งแห่งความอ่อนแอ และความประมาทก็เกิดตามมา ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤตทางด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ด้านศาสนาจึงไม่สามารถหาทางแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้ง

กฎวิญญูและทิศทางการพัฒนาประเทศ ข้อนี้หมายถึง การยึดมั่นกับทฤษฎีหรือแนวทางการพัฒนาประเทศที่มีรากฐานจากตะวันตก ประเทศไทยเชื่อมโยงการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กระแสพัฒนาประเทศปัจจุบันมุ่งเน้นทางด้านวัตถุหรือเทคโนโลยีสูงมาก ซึ่งจะต้องใช้จ่ายงบประมาณจำนวนมาก ขณะเดียวกันทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งแสวงหากำไร หรือเงินเป็นหลักเมื่อจุดเน้นอยู่ที่เงินก็เป็นการส่งเสริมให้คนเกิดความโลภไม่มีที่สิ้นสุด ทิศทางการพัฒนาประเทศดังกล่าวนี้ขัดแย้งกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ต้องการลดตัวกิเลส ความโลภ ความโกรธ และความหลงให้น้อยลง จนกระทั่งไม่มีในที่สุด

เมื่อกระแสและทิศทางการพัฒนาประเทศเป็นเช่นนี้ ผู้คนในสังคมก็จะถูกกระตุ้นให้มีความอยาก กระตุ้นให้เกิดตัณหา ซึ่งล้วนแต่ตรงกันกับหลักพุทธธรรม และกระตุ้นดังกล่าวก่อให้เกิดความอยากหรือความโลภในจิตใจของบุคคลตลอดเวลา โดยไม่ให้อริสัจธรรม หรือเพียงพอ

ข้อนี้จึงเป็นเหตุให้เกิดวิกฤตในศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

แนวทางในการแก้ปัญหาวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ภัยสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพระสงฆ์ ซึ่งถือว่า เป็นตัวแทนและเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนา เมื่อประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อพระสงฆ์แล้ว ก็จะไม่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ ไม่เชื่อคำสั่งสอนของพระสงฆ์ต่อไปก็จะเมื่อเชื่อในพระธรรม และไม่เชื่อในพระพุทธเจ้าในที่สุด จะเห็นว่าเมื่อเกิดวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ก็จะมีผลกระทบถึงวิกฤตศรัทธาในพระธรรมและพระพุทธเจ้าตามลำดับ จากนั้นพระพุทธศาสนาก็จะสูญหายไปจากสังคมไทย เหมือนดังที่เกิดขึ้นในสังคมอินเดีย

เกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหาวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาบางท่านได้เสนอไว้ ในที่นี้เราจะพิจารณาความเห็นของนายแพทย์ประเวศ วะสีนายแพทย์ประเวศ (๒๕๔๒ : ๓๒-๓๖) ได้เสนอแนวทางแก้ไขวิกฤตพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมเอาวิกฤตศรัทธาในคำสอนที่ไม่ถูกต้อง วิกฤตในในพฤติกรรมพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติผิดจากหลักพระพุทธศาสนาและวิกฤตในผล (ความเดือดร้อน) อันเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ไว้อย่างน่าสนใจ โดยได้กล่าวว่า แนวทางในการแก้ไขวิกฤตพระพุทธศาสนามี ๒ แนวทางใหญ่ คือ

ก. แนวทางที่หนึ่งการสังคายนาพระพุทธศาสนา

การทำสังคายนาจะต้องดำเนินพร้อมกันใน ๗ ประเด็น คือ ๑. สังคายนาหลักธรรม ต้องทำการสังคายนาให้ชาวพุทธมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้ตรงกัน แม้กระทั่งพระสงฆ์บางครั้งก็เข้าใจหลักธรรมไม่ถูก

ต้อง เช่น การสอนไตรปิฎกวิชา สอนไสยศาสตร์ สอนว่านิพพานเป็นอิตตา เป็นต้น พระที่สอนผิดนี้พระพุทธเจ้าเรียกว่า โมฆบุรุษ คือ คนว่างเปล่าไม่มีสาระ ๒. สังคายนาในเรื่องการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ ข้อนี้หมายถึงส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์มีความเข้มแข็ง เอาใจใส่ในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเข้มงวด พระสงฆ์สามเณรที่ทุจริตต้องรีบสะสาง และกำจัดออกไปจากวงการคณะสงฆ์โดยเร็ว สังคมควรจะสอดส่องดูแลความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์อย่างใกล้ชิดและช่วยกันกำราบพระภิกษุที่ย่อหย่อนในพระธรรมวินัย เพื่อให้เกิดความสำนึกในสมณสาธูป มีอินทรียัสังวร และประพุดติพรมจรรย์อย่างแท้จริง และสมควรแก่ทักษิณียทานของพุทธศาสนิกชน ๓. สังคายนาในเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ เป็นที่ทราบกันดีว่า การศึกษาของพระสงฆ์มี ๓ สาย คือ การศึกษาปริยัติธรรมสายบาลี-นักธรรม การศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และ การศึกษาสายอุดมศึกษา การศึกษาสายที่อ่อนแอที่สุดคือการศึกษาศาสนาปริยัติธรรมสายบาลี-นักธรรม ซึ่งได้ใช้หลักสูตรที่เริ่มมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ จนถึงปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ดังนั้น จำเป็นต้องมีการสังคายนาระบบการศึกษาในสายนี้ของพระสงฆ์เสียใหม่ เพราะการศึกษาในสายนี้เป็นการจัดการศึกษาโดยคณะสงฆ์เอง และจัดให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ จึงสมควรพิจารณาปรับปรุงสังคายนากันเสียใหม่เพื่อให้ทันสมัย และเป็นที่ยึดดูใจแก่ผู้เรียนด้วย ๔. สังคายนาเรื่องการบริหารการจัดการ การบริหารการจัดการเป็นหัวใจสำคัญขององค์กรทุกองค์กรในสังคมสงฆ์ องค์กรที่ทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการของพระสงฆ์คือมหาเถรสมาคม ซึ่งประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะ ที่เจริญอายุและพรรษาอาวุโสสูงมากเป็นผู้บริหาร ส่วนใหญ่จะมีอายุเกิน ๗๐ ปี

บางรูปอายุมากกว่า ๘๐ ปี ท่านสมควรจะอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ ไม่น่าจะบริหารคณะสงฆ์จึงสมควรสังคายนาเรื่องระเบียบกติกากลับมาเกี่ยวกับการบริหารจัดการของคณะสงฆ์เสียใหม่ ควรมีการกระจายอำนาจให้เกิดอิสระ และประเมินผลการบริหารงานคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพด้วย ทั้งนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ๕. สังคายนาในเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจุบันไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่ธรรมะ การเทศนาสั่งสอนผ่านสื่อต่างๆ มักจะดำเนินในลักษณะอิสระไม่มีการอบรมหลักการเผยแผ่ที่เหมาะสม ไม่มีการคัดเลือกพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทำหน้าที่เผยแผ่อย่างเป็นระบบ เท่าที่เป็นอยู่แต่ละวัดดำเนินการเผยแผ่กันเอง และปัจจุบันนี้ การเผยแผ่ธรรมะโดยผ่านสื่อสารมวลชนดำเนินการอย่างกว้างขวาง ทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ต ดังนั้น จำเป็นต้องมีการสังคายนาให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน มิใช่ปล่อยให้เผยแผ่กันอย่างเสรีและบางกรณีมีการเผยแผ่ควบคู่กับการเรียไร ซึ่งสร้างความเสื่อมระอา และเสื่อมศรัทธาแก่ประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ๖. สังคายนาในเรื่องการบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร การสังคายนาในเรื่องนี้ต้องรับดำเนินการโดยด่วน เป็นที่น่าวิตกว่า ขณะนี้ในการบวชไม่ค่อยจะมีความเข้มงวดนัก พระอุปัชฌาย์ไม่ค่อยจะพิจารณาดูก่อนว่า ใครควรบวชให้ ใครไม่ควรบวชให้ และหลังจากบวชให้แล้วก็ไม่ทำการอบรมสั่งสอนให้รู้หลักพระธรรมวินัย (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, ๒๕๓๘: ๙๙) ดังนั้น การแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันเกี่ยวกับบวชจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย ๗. สังคายนาในเรื่องการจัดการ

กับศาสนสมบัติและการใช้จ่ายศาสนสมบัติ ในประเทศไทยมีวัดในพระพุทธศาสนาทั่วประเทศประมาณ ๓ หมื่นวัด บางวัดมีทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก บางวัดไม่มีทรัพย์สินสมบัติอื่นใด บางวัดมีรายได้สูง บางวัดยากจน วัดที่มีรายได้มากมักจะเป็นวัดอยู่ในเมืองที่มีความเจริญทางวัตถุแบบสมัยใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้ของวัดไม่ค่อยได้นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการเผยแผ่และพัฒนาพระพุทธศาสนามากนัก ศาสนสมบัติของทุกวัดน่าจะนำมารวมกันและใช้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาของคณะสงฆ์ และทำนุบำรุงวัดต่างๆ ที่ไม่มีรายได้ โดยเฉพาะในการซ่อมแซมกุฏิ วิหารของวัดที่มีความชำรุดทรุดโทรม โดยไม่จำเป็นต้องมีการเรียไรหรือรบกวนการบริจาคจากประชาชนให้เป็นที่เอือมระอา

ข. แนวทางที่สองการนำพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาสังคมในอดีต มักจะเลียนแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเศรษฐกิจจะดำเนินการตามแบบระบบทุนนิยม ซึ่งเน้นผลกำไรและวัดความสำเร็จจากตัวเลขที่แสดงรายได้ของประชาชาติ ซึ่งจะต้องเพิ่มมากขึ้น จึงจะถือว่าพัฒนามาได้ถูกทาง ตั้งแต่เศรษฐกิจฟองสบู่แตก บุคคลในสังคมเริ่มสนใจระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่จะเป็นทางเลือกใหม่ของตนและของชุมชน เป็นที่น่ายินดีว่าขณะนี้เศรษฐกิจแบบพอเพียง เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง อันเป็นลักษณะเศรษฐกิจแนวพุทธเริ่มได้รับการขานรับ และมีการเผยแผ่แนวคิดนี้กว้างขวางยิ่งขึ้นระบบเศรษฐกิจความแนวคิดใหม่นี้ น่าจะเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจตามแนวพุทธ ตามแนวคิดของ น.พ. ประเวศ วะสี (๒๕๔๒ : ๓๕) จะเน้นในเรื่องดังต่อไปนี้ ๑. ความเอื้ออาทร ๒. การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทั้งระหว่าง

มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ๓. การพัฒนาจิตใจหรือจิตวิญญาณให้สูงขึ้น ทั้งสามหลักนี้รวมอยู่ในเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งทานคือความเอื้ออาทรในการอยู่ร่วมกัน ปราศจากการเบียดเบียนกัน ศีล คือการปฏิบัติต่อกันในเชิงไมตรีไม่เอาเปรียบกันมีความประพฤติสุจริตต่อกัน ทั้งต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อม ภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น มีความรักความเมตตาต่อกัน รู้จักแสวงหาความสุขจากการให้และจากการไม่ยึดติด และรู้จักสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ ตามความจริง ความสุขของครอบครัวจะส่งผลถึงความสุขของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน ข้อนี้ น่าจะตรงกับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา คือ การมีชุมชนเข้มแข็งและมีการเรียนรู้ เป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง การพึ่งตนเองเป็นภูมิคุ้มกันไม่ให้ต่างชาติมาดูดผลประโยชน์จากชุมชนได้ แต่ถ้าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งคนอื่นหรือเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจภายนอกมากเกินไป จะทำให้ระบบเศรษฐกิจไม่เป็นตัวของตัวเอง และจะถูกดูดไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติอื่นในที่สุด ผลประโยชน์ก็จะตกอยู่ในมือของชาติอื่นทั้งหมด

ผลของการวิจัยโดยสรุป

๑. ลักษณะความเชื่อในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาข้อมูลทุติยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากข้อเขียนของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาและความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในชีวิต แต่ข้อนี้ต้องเป็นศรัทธาในความมีเหตุผลหรือในความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุกับผล และที่สำคัญก็คือต้องเป็นความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในปัญญาอันบริสุทธิ์ของบุคคล หรือโดยอาศัยปัญญาของบุคคลอื่น หรือ

อาศัยคำแนะนำจากบุคคลอื่น แล้วปฏิบัติตามคำแนะนำนั้นก็สามารถบรรลุถึงความเป็นอิสระ แล้วเกิดปัญญาขึ้นมาเองในภายหลัง ศรัทธาในที่นี้จึงมุ่งเน้นที่ศรัทธาในการตรัสรู้และคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญที่สุด ความเชื่อที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาคือความเชื่อในพระรัตนตรัย กล่าวคือ ความเชื่อในพระพุทธเจ้า ความเชื่อในพระธรรม และความเชื่อในพระสงฆ์ ความเชื่อในพระพุทธเจ้า หมายถึง ความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลต้นแบบ ซึ่งยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่ามนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม สามารถเข้าถึงความจริงและความดีงามสูงสุดได้ ด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์เอง พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทรงตรัสรู้ด้วยความเพียรพยายามของพระองค์เอง และพระองค์เองก็ทรงเชื่อมั่นว่ามนุษย์ทุกคนสามารถบรรลุถึงสัจธรรม ความดีงามสูงสุด ด้วยการฝึกอบรมและความเพียรพยายามของตนเอง มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกอบรมให้มีสติปัญญาเจริญงอกงามได้ สามารถฝึกอบรมให้รู้จักรักษาระเบียบชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา สามารถฝึกอบรมให้มีคุณธรรมและจริยธรรมขึ้นในจิตใจ สามารถกำจัดเครื่องผูกมัดอันมีอำนาจบีบคั้น ซึ่งเรียกว่า กิเลส ตัณหา และกองทุกข์ และบรรลุถึงความเป็นอิสระเลิศล้ำสมบูรณ์ได้ มนุษย์เข้าถึงภาวะดังกล่าวไม่ใช่ด้วยอิทธิฤทธิ์หรือแรงดลบันดาลจากพลังภายนอก เมื่อมนุษย์มีความมั่นใจในความสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ ก็ความพยายามปฏิบัติตน สร้างคุณงามความดีพิเศษให้เกิดขึ้นในตนเอง และเข้าถึงความสูงส่งนั้นดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ความเชื่อในพระธรรม หมายถึง ความเชื่อมั่นในความจริงและความดีงาม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเชื่อว่าพระธรรมนั้น ถ้าปฏิบัติตามจะให้ผลประโยชน์แก่

ผู้ปฏิบัติ เหมือนดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติและได้ทรง
ประกาศผลดีมาแล้ว พระธรรมนั้น เป็นสภาวะดำรงอยู่และ
เป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง เป้ากฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ
มีความเที่ยงธรรมต่อทุกคนเป็นสิ่งที่บุคคลผู้มีปัญญา
มีความเพียรพยายามฝึกอบรมตนสามารถเข้าถึงได้ และ
สามารถแก้ปัญหา ความดับทุกข์ เป็นอิสระพ้นจากความ
ทุกข์ได้อย่างแน่นอน ความเชื่อในพระสงฆ์ หมายถึง ความ
เชื่อมั่นในรูปแบบชุมชน หรือแบบสังคมที่ปฏิบัติตามคำ
สอนของพระพุทธเจ้าแล้วได้รับผลดี คือ เป็นสังคมหรือชุม
ชนที่สงบสุขปราศจากการเบียดเบียนกัน พระสงฆ์เป็นแบบ
อย่างของชุมชนหรือสังคมที่สมาชิกได้รับการฝึกอบรมดี มี
ความประพฤติดี มีการศึกษาดี มีความก้าวหน้าทางสังคม
ทางอารมณ์ และทางจิตใจ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ปฏิบัติตามหลักการ (พระธรรมวินัย) ร่วมกัน พระสงฆ์ยึด
เอาพระธรรมเป็นแกนร่วม และเป็นหลักการวัดพฤติกรรม
พระสงฆ์จึงเป็นสังคมที่มีความดีงาม น่าชื่นชม ควรเชิดชู
รักษา และเข้าร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย จัดเป็นสังคมที่มี
ความเอื้อประโยชน์ให้เข้าถึงความดีงาม และประโยชน์สุข
แก่ส่วนรวมสูงขึ้น เพราะฉะนั้นความเชื่อในพระสงฆ์จึงเป็น
ความเชื่อในชุมชนที่ดีงาม ชุมชนที่ปราศจากการเบียดเบียน
กัน ชุมชนที่ใช้หลักการร่วมกันนั่นเอง

๒. เหตุผลของการนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทย
เหตุผลของการนับถือ พระพุทธศาสนาของคนไทยแตกต่างกัน
ออกไป ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่คนไทยนับ
ถือพระพุทธศาสนาตามแบบบรรพบุรุษ รองลงมานับถือ
เพราะเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า นับถือตามบิดา
มารดาและญาติพี่น้อง นับถือเพราะได้ศึกษาเล่าเรียนได้
สดับรับฟังหลักการของพระพุทธศาสนาแล้วนำไปปฏิบัติ
ตามจนได้ผลดีคือความสงบสุขในชีวิตอย่างแท้จริง นับถือ

เพราะเลื่อมใสในพระสงฆ์ และเพราะได้ศึกษาเล่าเรียนพระ
พุทธศาสนาจากโรงเรียน ตามลำดับ

๓. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ความ
เข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา
คือ พระรัตนตรัย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคัมภีร์คำสอน
ของพระพุทธศาสนา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระ
สำคัญแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา ความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับพระสงฆ์ และบาทบาทของพระสงฆ์ ความรู้ความ
เข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา และความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับสัญลักษณ์พระพุทธเจ้า ผลของการศึกษาพบว่า
ประชากรที่ศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธ
ศาสนาในระดับปานกลาง ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพและ
ปริมณฑล และเพศชายจะมีความรู้ความเข้าใจน้อยกว่าผู้ที่
มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด เพศหญิง และผู้ที่มีระดับการ
ศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีความรู้ความเข้าใจน้อยกว่าเพศ
ชาย และผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และคนใน
วัยหนุ่มสาว จะมีความรู้ความเข้าใจในระดับต่ำกว่าคนใน
วัยสูงอายุ แต่ระดับความแตกต่างกันไม่มีนัยสำคัญทาง
สถิติแต่ประการใด

๔. พฤติกรรมการรับสื่อ ผลการศึกษาพบว่า สื่อวิทยุ
เป็นสื่อที่มีการเปิดรับมากที่สุดสื่อที่มีการรับในระดับปาน
กลาง คือ โทรทัศน์ ส่วนสื่อหนังสือพิมพ์จะมีการรับในระดับ
ต่ำ แต่เมื่อพิจารณาตามภูมิลำเนา เพศ ระดับการศึกษา
อาชีพ อายุ และสถานภาพทางสังคม พบว่า ผู้ที่อยู่ใน
กรุงเทพมหานคร ทั้งเพศชายและหญิง การศึกษาทุกระดับ
อาชีพทั้งที่เป็นข้าราชการและไม่ใช่ว่าราชการ ทั้งอายุมาก
และอายุน้อย และไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพทางสังคมแบบ
ใด จะมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อทั้ง ๓ ประเภท (วิทยุ โทร

ทัศน์ หนังสือพิมพ์) ในระดับใกล้เคียงกัน ไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นโทรทัศน์ที่มีค่าเฉลี่ยการเปิดรับสูงกว่าสื่ออื่นๆ

๕. ประเภทของสื่อที่ให้น่าเชื่อถือและการยอมรับ ผลการศึกษาพบว่า สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ และวิทยุให้น่าเชื่อถือและการยอมรับในระดับสูงกว่าสื่อประเภทโทรทัศน์ แต่ก็ไม่สูงกว่ากันมากนัก

๖. ข่าวสารที่ติดตามจากสื่อประเภทต่างๆ ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ และการบันเทิง พบว่า เป็นข่าวสารที่มีการติดตามจากสื่อทุกประเภทมากที่สุด ส่วนข่าวสารเกี่ยวกับศาสนา การศึกษา และครอบครัว ได้รับความสนใจน้อย

๗. ข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ติดตามจากสื่อต่างๆ การศึกษาพบว่า ข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการปฏิบัติต่อสตรี ได้รับความสนใจจากประชากรที่ศึกษามากกว่าข่าวสารประเภทอื่นๆ ข่าวสารรองลงมาคือข่าวเกี่ยวกับปัญหาศีลธรรมเสื่อม ปัญหาการประพฤติผิดวินัยของพระสงฆ์และปัญหาอาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระพุทธศาสนา ข่าวสารที่แทบจะไม่ได้รับความสนใจเลยคือข่าวสารเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหารของคณะสงฆ์และปัญหาความล้มเหลวทางการศึกษาของพระสงฆ์

๘. สิ่งที่คณะสงฆ์ควรปรับปรุง ผลการศึกษาพบว่า ควรมีการปรับปรุงการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เป็นปัญหาเร่งด่วนที่สุด รองลงมาคือการปรับปรุงบทบาทเจ้าอาวาส การเทศนาสั่งสอน และการศึกษาของพระสงฆ์

๙. ความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า สื่อมวลชนไม่มีผลกระทบหรือสร้างวิกฤตศรัทธาต่อประชาชนในพระพุทธเจ้าและในพระธรรมมากนัก แต่จะมีผลกระทบต่อ

ศรัทธาในพระสงฆ์ในระดับปานกลาง ผู้ที่ภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์สูงกว่าผู้ที่ภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด

๑๐. ความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการเสนอข่าวพระสงฆ์ในเชิงลบของสื่อมวลชน ผลการศึกษาพบว่า ประชากรที่ศึกษาให้ความเห็นว่าการที่สื่อมวลชนเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบ เพราะสื่อมีความรับผิดชอบต่อพระศาสนา ต้องการเตือนสติพระสงฆ์ให้ละมุนละม่อมปฏิบัติตนไปจากพระธรรมวินัย รวมทั้งต้องการให้การศึกษแก่สาธารณชนในเรื่องเกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ด้วย ขณะเดียวกันก็พบว่า การที่สื่อเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบเป็นประจำก็เพราะหวังผลทางธุรกิจคือต้องการยอดขายและค่าโฆษณาสูงขึ้น และมีผลทำให้การประกอบการศึกษาสูงขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑. ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าประชากรที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับต่ำ และมีความเชื่อในข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เสนอออกมาจากสื่อสารมวลชนค่อนข้างสูงข้อนี้อาจเป็นเพราะว่าคนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีพฤติกรรมเปิดรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนในระดับสูงและชีวิตของผู้ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการประกอบอาชีพไม่ค่อยมีเวลาศึกษาพระพุทธศาสนา แม้จะมีพฤติกรรมการรับสื่อสูง แต่เนื้อหาของข่าวสารที่รับจากสื่อเป็นประจำ จะเป็นเนื้อหาทางการเมือง และเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่เนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงธรรม ดังนั้นหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ับการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา น่าจะคำนึงถึง ประชากรชาวพุทธในตัวเมืองให้มากขึ้น วิธีการเผยแผ่จะต้องมีวิธีการที่น่าดึงดูดใจเพื่อต่อสู้กับอิทธิพลของค่านิยมอื่นที่กำลังครอบงำเหนือจริยธรรมทางศาสนาในขณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่ผ่านสื่อต่างๆ จะต้องมีการที่มีความน่าสนใจ และนำเสนอรูปแบบที่ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์หากจำเป็นต้องลงทุนเพื่อการเผยแผ่ก็ต้องลงทุน ใช้สื่อบุคคล และช่องทางในการนำสื่อสู่มวลชนอย่างประสานสอดคล้องกัน และอย่างมีเป้าหมายชัดเจน

๒. ผลจากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไป ประชากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับสูง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี แต่ก็ควรพิจารณาหาแนวทางในการเทศนาสั่งสอนหลายๆ แนวทางและให้เหมาะสมกับกลุ่มประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๓. เหตุผลของความเชื่อในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเชื่อและนับถือพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างของบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นชาวพุทธตามประเพณี ที่เคยนับถือและปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษมา เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินการรักษาศรัทธาของชาวพุทธเหล่านี้ไว้ให้คงอยู่ มิให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น

๔. สื่อมวลชนที่ประชาชนให้การเชื่อถือและยอมรับมาก คือ สื่อประเภทวิทยุ และหนังสือพิมพ์ เท่าที่สำรวจสื่อวิทยุระบบ FM จะมีคนติดตามรับฟังมากกว่าระบบ AM โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร สื่อวิทยุระบบ FM จะเสนอรายการข่าวสารที่เน้นการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ค่อนข้างน้อย มักจะเสนอข่าวสารบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ สื่อวิทยุระบบ AM จะมีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาค่อนข้างมาก แต่จะมีผู้รับฟังเป็นกลุ่มบุคคลไม่กว้าง

ขวางนัก และมักจะเป็นคนอยู่ตามต่างจังหวัดมากกว่าในเมืองหลวงข้อนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่คนในกรุงเทพมหานครไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

สื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่คงทนและเก็บไว้ได้นาน ดังนั้นจึงมีคนติดตามอ่านได้ตลอดเวลา และสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ด้วยในทางวิชาการ แต่สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์รายวันมีการแข่งขันกันสูง ดังนั้นจึงต้องแย่งกันเสนอข่าวที่สามารถขายได้และทำกำไรให้แก่ผู้ผลิต ข่าวที่สังคมสนใจมักจะเป็นข่าวที่สนองต่อกิเลสตัณหาพื้นฐานของมนุษย์ จึงเป็นการยากที่จะให้สื่อเหล่านี้นำเสนอข่าวสารที่ไม่ตรงกับความต้องการ (ตัณหา) ของตลาด แต่ที่จะทำได้ก็คือคณะสงฆ์ต้องปรับปรุงองค์พระสงฆ์ให้ทันสมัย กวดขันการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งจะไม่เป็นการเปิดช่องว่างให้สื่อทั้งหลายเสนอข่าวในเชิงลบต่อพระสงฆ์ได้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ก. ข้อเสนอแนะทั่วไปสำหรับสื่อสารมวลชน

๑. สื่อมวลชนควรมีความรับผิดชอบต่อสังคม ควรนำเสนอข่าวสารที่ได้ออกมาให้มากกว่าหรือบ่อยกว่า ข่าวสารที่เป็นความเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์พุทธไม่ควรเสนอออกมาอย่างโดดเด่นจนกลบข่าวอื่นๆ ซึ่งข้อนี้จะสร้างความเสื่อมศรัทธาและความสลดใจแก่ประชาชนทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

๒. สื่อมวลชนควรมีจรรยาบรรณที่ดี ควรปฏิบัติตามหลักจริยธรรมที่ดีของสังคมด้วย ไม่ควรมองที่ผลกำไรจากการประกอบธุรกิจของตนอย่างเดียว แต่ควรคำนึงถึงผลกระทบจากการประกอบธุรกิจของตนที่มีต่อสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสนอข่าวที่ทำให้คนเสื่อมศรัทธาต่อพระศาสนาถือว่าเป็นการสร้างบาปอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะ

เป็นการทำให้คนกลายเป็นมีจิตวิญญู คือมีความเห็นผิด มี
ค่านิยมผิดไปจากศีลธรรมอันดีงามของสังคม และปฏิบัติ
ผิดจากหลักการที่ควรปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา

๓. ในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ทุศีล ควรนำ
เสนอในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล หรือเป็นตัวบุคคลมาก
กว่าในเชิงสถาบันพระศาสนา พระสงฆ์ในเมืองไทยเป็น
สมมติสงฆ์โดยส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีโอกาสดูแลสติกระทำ
ความผิดหรือประพฤติเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของสังคม
สงฆ์ไปบ้าง โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การนำเสนอข่าวพระภิกษุ
สงฆ์ที่ทุศีลในลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลจะไม่ทำให้เกิดผล
กระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนาโดยรวมมากนัก

ข. ข้อเสนอแนะสำหรับคณะสงฆ์

๑. คณะสงฆ์ควรมีสื่อเป็นของตนเองอย่างเป็นเอก
ภาพในการเผยแผ่คำสอนและกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธ
ศาสนาอย่างเต็มที่ โดยจะต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานของ

คณะสงฆ์รับผิดชอบ ดูแล กำกับ และดำเนินการเรื่องนี้
อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการระดมทุน ระดมกำลังบุคลากร
และกำลังสมองมาดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เมื่อมีข่าวเรื่องพระสงฆ์ทำผิดพระวินัยปรากฏในสื่อ
หน่วยงานที่รับผิดชอบรีบดำเนินการแก้ไขโดยรีบด่วนและ
แจ้งผลการดำเนินการแก้ไขให้มวลชนทราบทันที

๓. ควรมีการปฏิรูประบบการบวชคนเป็นพระสงฆ์อย่าง
จริงจัง และควรมีการคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณธรรมมีความ
รู้ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีให้เป็นพระอุปัชฌาย์ทำการ
บรรพชาอุปสมบทคนเป็นพระภิกษุสามเณร

๔. ในการแก้วิกฤตในพระพุทธศาสนาจะต้องดำเนินการ
สังคายนาพระธรรม สังคายนาระบบการศึกษา สังคายนา
การบริหารการปกครอง และสังคายนาศาสนพิธีต่างๆ เสีย
ใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อปฏิบัติร่วมกัน และสร้างความเป็นเอก
ภาพให้เกิดขึ้นในสถาบันพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- กิตติ กันภัย (บรรณาธิการ). ๒๕๔๒. *โลกของสื่อ : สื่อกับศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. ๒๕๔๒. *การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย. ๒๕๔๒. *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ๒๕๔๑. *จริยธรรมสำหรับผู้นำทางสังคม*. เอกสารโรเนียว ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ๒๕๔๐. *พฤติกรรมกรบวชของคนไทย*. งานวิจัยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ๒๕๔๓. *ศาสนาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็มพันธ์.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ๒๕๔๓. *คุณธรรมคืออะไร*. กรุงเทพมหานคร : เอกสารโรเนียวภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรมะ สตะเวทิน. ๒๕๔๑. *การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. ๒๕๔๒. *ปาฐกถาในวาระครบรอบผลการศึกษาเรื่อง "วิกฤตพุทธศาสนา"*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พระธรรมปิฎก. ๒๕๓๙. *ลักษณะพระพุทธรูปศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก. ๒๕๔๐. *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก. ๒๕๔๒. *กรณีธรรมกาย*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- สุรพงษ์ ไตรณะเกียรติ. ๒๕๔๔. *การสื่อสารกับการเมือง*. กรุงเทพมหานคร : ประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พริ้นติ้ง.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. ๒๕๔๒. *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจและผลกระทบต่อเสรีภาพ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bitner, John R. 1983. *Mass Communication*. New Jersey : Englewood Cliffs.
- Burgoon, Michael 1974. *Approaching Speech Communication*. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- De Fleur, Melvin L. 1970. *Theory of Mass Communication*. New York : David McKay Company.
- Dominick, Joseph R., 1999. *The Dynamics of Mass Communication*. New York : McGraw-Hill.
- Jennings, Bryant and Dolf Zillmann. 1994. *Media Effects*. Hillsdale. New Jersey : Lawrence Erlbaum.
- McQuail, Denis ; and Sven Windahl. 1981. *Communication : Model of the Study of Mass Communication*. New York : Longman, Inc.
- Rogers, Everett M. and Floyd Shoemaker. 1971. *Communication of Innovations : A Cross-Cultural Approach*. New York : The Free Press of Glencoe.
- Wright, Charles. R. 1975. *Mass Communication*. New York : Random House, Inc.